

DIGUEM EL NOM SENSE CAP POR

JOSEP-MARIA TERRICABRAS

Universitat de Girona

Institut d'Estudis Catalans

Resum

L'apel·lació a *La pell de brau*, de Salvador Espriu, esdevé el punt de partida per a reflexionar sobre el llenguatge i la llengua. A diferència de les màquines, els éssers humans disposen del llenguatge per a entendre's, identificar-se, reconèixer-se, enraonar... De fet, la llengua n'és un dels signes d'identitat fonamentals. La reivindicació del català implica la defensa de la seva dignitat, presència i normalitat en l'àmbit públic. Com s'escau en les llengües consolidades del món. D'acord bàsicament amb el criteri de territorialitat, doncs, el català hauria de ser —ras i curt— la llengua de la Catalunya estat.

Paraules clau: llenguatge, llengua, normalització lingüística, identitat, defensa de la llengua.

Abstract

Salvador Espriu's *La Pell de Brau* is the perfect starting point for reflections on communication and language. Unlike machines, which use languages merely to process and communicate data, human beings use language to understand, identify and recognize ourselves as well as to reason. In fact, the language we use is one of the fundamental signs of our identity. The act of speaking and writing Catalan implies a defence of its legitimacy, dignity and normality in the public sphere, a claim to its rightful place among the languages of the world. It stands to reason, therefore, that Catalan must be nothing less than the voice of the Catalan state.

Keywords: language, language, language standardization, identity, language defense.

En veure el títol que he posat a aquesta intervenció, potser algú haurà pensat —però tampoc no cal que hagi estat així— en els dos primers versos del Cant XXXVIII de *La pell de brau*, de Salvador Espriu. Em permeto ara de llegir aquests versos i, de fet, tot el Cant XXXVIII.

No convé que diguem el nom
 del qui ens pensa enllà de la nostra por.
 Si topem a les palpentes
 amb aquest estrany cec
 i ens sentim sempre mirats
 pel blanc esguard del cec,
 on sinó en el buit i en el no-res
 fonamentarem la nostra vida?
 Provarem d'alçar en la sorra
 el perillós palau dels nostres somnis
 i aprendrem aquesta lliçó humil
 al llarg de tot el temps del cansament,
 car sols així som lliures de combatre
 per l'última victòria damunt l'esglai.
 Escolta Sepharad: els homes no poden ser
 si no són lliures.
 Que sàpiga Sepharad que no podrem mai ser
 si no som lliures.
 I cridi la veu de tot el poble: «Amén».

I encara hi afegiré el Cant XXV que, pel meu gust, comença molt pompós, però que es va desplegant molt bé i acaba mostrant el seu autèntic sentit.

Direm la veritat, sense repòs,
 per l'honor de servir, sota els peus de tots.
 Detestem els grans ventres, els grans mots,
 la indecent pareneria de l'or,
 les cartes mal donades de la sort,
 el fum espès d'encens al poderós.
 És ara vil el poble de senyors,
 s'ajup en el seu odi com un gos,
 lladra de lluny, de prop admet bastó,
 enllà del fang segueix camins de mort.
 Amb la cançó bastim en la foscior
 altres parets de somni, a recer d'aquest torb.
 Ve per la nit remor de moltes fonts:
 anem tancant les portes a la por.

D'això es tracta, d'anar «tancant les portes a la por», perquè hem de ser lliures de combatre, perquè «no podrem mai ser si no som lliures». Diguem, doncs, el nom sense cap por, el nom de cada cosa, el nom de cada somni i de cada projecte, el nom amorós dels nostres amics, el nom advers, fins i tot hostil, dels que ens volen deixar sense noms, sense llengua, sense vida.

De fet, la comunicació pròpia dels humans és la comunicació oral. Gràcies a ella interpretem moltes altres formes de comunicació (escrita, per signes, per símbols, gestos, etc.). Per això, a l'hora d'entendre els humans i, doncs, a l'hora d'entendre'ns a nosaltres mateixos, el llenguatge té una importància fonamental, no solament casual. Amb això em vull oposar a aquells que defensen el caràcter merament *instrumental* del llenguatge. Segons ells, allò que defineix el llenguatge és que serveix *sobretot* per transmetre, per comunicar, idees i pensaments entre dos o més parlants. Estic clarament en contra d'aquesta posició que és extraordinàriament reduccionista: les funcions del llenguatge són tantes, literalment tan infinites, que destacar-ne només una o dues —per molt importants que siguin— representa desfigurar la seva realitat complexíssima.

Ningú no negarà que fem servir el llenguatge per comunicar-nos. Però també el fem servir per a moltes altres coses; sovint fins i tot el fem servir sense cap finalitat gaire concreta, com quan cantussegem tots sols per casa o quan ens anem repetint la frase que ens ha dit algú i que no ens podem treure del cap. Hauríem de rescatar el llenguatge de la gàbia en què sovint el volen tancar les teories i els eslògans. De fet, només se n'entén la funció si es veu que el llenguatge abraça i embolcalla tota la nostra vida, que nosaltres estem instal·lats en un immens oceà lingüístic.

I és que les llengües no només *constaten* coses, sinó que en *fan*. El llenguatge està tan íntimament entortolligat amb les nostres vides, que els humans ja no som capaços d'entendre'ns si no ens entenem a través del llenguatge i en el llenguatge. D'aquí que —per dir-ho amb una expressió de Wittgenstein—, en compartir un llenguatge, estem compartint una forma de vida. En el llenguatge s'expressen sensacions, sentiments, tradicions i pensaments. Sense llenguatge, no seríem humans. Sense l'ús que realment fem del llenguatge en la nostra vida

quotidiana, els humans no seríem com som. De fet, també podríem expressar tot això amb una fórmula semblant a aquesta: «Mirem com parlem —com ens parlem els uns als altres— i sabrem qui som».

I és que el llenguatge no és qualsevol cosa, fàcilment reemplaçable, fàcilment recuperable quan s'ha perdut. El llenguatge no és un simple mitjà com ho és, per exemple, el telèfon, a través del qual podem fer passar qualsevol missatge. El llenguatge ens ajuda, als humans, a entendre, però també a *entendre'ns* a nosaltres mateixos, ens ajuda a presentar-nos, a identificar-nos, a reconèixer-nos. Parlar no és només comunicar sinó també crear, mentir, estimar o reflexionar. El llenguatge no és, doncs, només un *mitjà* d'expressió bo i fet —que ho és, és clar—, sinó que també és un *medi*, el medi en què vivim, un medi viu, canviant, un medi que anem fent i que ens va fent, el llenguatge és el nostre principal medi de creació i configuració de pensaments, sentiments, gustos, il·lusions, valors i creences. Gairebé podríem dir —i ara pico l'ullet als lectors del Nou Testament— que en el llenguatge vivim, ens movem i som.

I és que en el llenguatge reverberen, ressonen, les nostres *experiències* de la terra, de la cuina, de la història, de la casa i de la moral. Per això un llenguatge adquirit en els llibres no és mai tan potent, tan precís, tan ric com un llenguatge *viscut*. També per això és tan important la *immersió* lingüística, perquè la persona es capbussa en els usos subtils i rics de la llengua, que l'acaben embolcallant. No cal dir, però, que en les nostres societats, la lectura ha de ser també un element imprescindible en la immersió total. Per què, si no, són importants els nostres escriptors, des de Ramon Llull fins ara? No solament per allò que han escrit, sinó justament per *com* ho han escrit. El seu cultiu de la llengua ha esdevingut un exemple, una referència per a tots, que som més rics, més humans gràcies a ells.

Imitant la cèlebre fórmula de Descartes («Penso, doncs existeixo»), ara podríem dir «Enraono, doncs sóc». Segons com, però, aquesta nova fórmula és propera i alhora està allunyada de la de Descartes. I és que, d'una banda, «enraonar» és ben pròxim de «pensar», perquè «enraonar» no és solament «parlar» o «xerrar» sinó que és «fer raonaments», «posar en raons». D'altra banda, però, «enraonar» *també* és parlar, xerrar. I llavors el nostre enraonar s'allunya del pensar de Descartes.

I és que el llenguatge, per Descartes, tenia un paper instrumental. Era l'instrument que permetia exposar, transmetre, idees. Era allò que permetia manifestar els pensaments de la ment i els sentiments de l'ànima. Sense aquesta, diguem-ne, animació interior, el llenguatge seria ben poca cosa. Per això diu en el *Discurs del mètode* que encara que un animal pogués parlar no podríem pas dir que *pensa*, senzillament perquè el parlar no garanteix res sense l'ànima, que seria el centre dinamitzador del llenguatge.

Ara vull defensar una tesi anticartesiana que podríem formular així: si algun dia un ésser o entitat (animal, planta, màquina, esperit o —*per impossibile, per absurdum*— fins i tot una cosa inanimada) ens pogués parlar tal com ens parla una persona humana i nosaltres poguéssim parlar amb ell o amb allò tal com parlem amb una persona humana, llavors no tindríem cap raó per negar a aquell ésser la condició de persona. Ja sé que això ara és impossible tant en el cas d'una màquina com d'una cosa inanimada, i també ho és en el cas de la majoria de plantes i de molts animals. Només dic que si —per atzar o miracle, o per tècnica— arribés a ser possible, no ens podríem negar a considerar-los com a persones. Perquè la tesi que ara formulo no es planteja què passa en el món real o què podria passar en un món diferent, sinó que es planteja la noció mateixa de persona, sigui quin sigui el món en què ens trobem.

Però, per què he dit que és impossible que una màquina o una cosa arribi a parlar amb nosaltres tal com els humans parlem els uns amb els altres? No ho dic pas perquè sigui impossible que un dia surtin cadenes verbals del tronc d'una planta, tal com ara mateix ja surten de l'interior d'algunes màquines o de la pantalla d'ordinadors. Això ara ja passa i és absolutament possible en casos avui encara no previstos. Considerem, doncs, el cas de la màquina, el cas que tenim tecnològicament més per mà: ara mateix, ja puc intercanviar expressions, salutacions o preguntes específiques amb una màquina. El que no és possible és que jo parli amb la màquina com si parlés amb una persona, per la senzilla raó que la màquina *no és una persona*.

En sentir això, algú em pot objectar que he comès una petició de principi, que he caigut en un cercle viciós: i és que sembla que estigui mirant si puc considerar que una màquina és o no una persona, però

ahora sembla que ja sé que no ho és. Faig la impressió, doncs, d'haver pres partit en contra de la màquina abans de veure les seves capacitats. L'acusació és interessant, però no em toca. I és que ni em contradic ni em moc en cercle: jo ara *no* estic investigant si una màquina és o no és una persona; sé perfectament que *no* ho és; i aquest no és un coneixement privilegiat meu, sinó que és allò que sap tothom que sap alguna cosa. Per tant, primera constatació: les màquines *no són* persones. L'únic que estava mirant és si hi ha màquines que poden parlar o no. I ara sabem —fa pocs anys no ho sabíem— que hi ha màquines que poden parlar. Per tant, segona constatació: hi ha màquines que poden parlar, o millor, hi ha màquines que *parlen*. I entre aquestes dues constatacions no hi ha cap contradicció. L'únic que faig és que, després d'aquestes constatacions, puc fer un pas més i treure'n una conclusió: si les màquines parlen (o poden parlar), però les màquines no són persones com nosaltres, aleshores les màquines poden parlar amb les persones però no poden parlar *com* les persones. Per això he dit abans que jo puc parlar amb una màquina, però que, quan ho faig, no hi parlo com si parlés amb una persona. Mirem-nos-ho una mica més de prop.

Puc acceptar que una màquina pensa o que pensa una planta o un mico. Puc acceptar d'intercanviar sons amb una màquina o amb una planta. I si funciona, funciona. Però no puc parlar de la salut, dels estudis, dels negocis o del Barça amb una màquina o amb una planta. És clar, jo els puc parlar dels *meus* estudis o dels *meus* negocis, i elles em podrien arribar a parlar d'estudis i de negocis, però, si ho fessin, no em parlarien dels *seus*, senzillament perquè les màquines i les plantes no fan estudis i negocis, almenys no tal com nosaltres entenem aquestes coses —per molt laxa que vulguem que sigui la interpretació. Vull dir que puc arribar a parlar amb la planta o amb la màquina i que elles em poden arribar a parlar, però que quan parlem elles i jo no parlarem com parlen les persones entre elles —que remetem a experiències compartibles o homologables— i, per tant, hauré de dir que elles no seran considerades mai *persones*, encara que arribin a parlar diversos idiomes. Puc, doncs, arribar a parlar amb elles, però no hi puc parlar com si fossin persones. Encara que puc dir que les màquines pensen a un cert nivell tal com ho dic d'un infant, en canvi de l'infant en dic que

és una persona que només pensa a un cert nivell i de la màquina no en puc dir que és com un infant, és a dir, que és com una persona que pensa a un cert nivell. (I és que l'infant —deixeu-m'ho dir ja des d'ara— parla en contextos humans, i per això és humà. La màquina, en canvi, no.)

Fa un moment he esmentat el mico, però després n'he deixat de parlar. Certament, el mico és una altra història. En bona part, li aplicaria el mateix que acabo de dir de la màquina o de la planta, que és el mateix que també diria de la cuca de llum o del llobarro. Però el mico presenta una característica que ha de ser tinguda en compte: *s'assembla molt als humans*. (Més encara: hi ha humans que s'assemblen molt a ell.) Això, en algun cas, ens podria plantejar dificultats a l'hora de classificar algun mico determinat. Perquè, si un mico ens parlés, no només parlaria com una màquina, una planta o una cuca de llum, sinó que també podria aprendre a fer les coses que nosaltres fem, per exemple, anar al banc, anar al camp del Barça, estudiar alguna cosa o mirar de festejar amb una humana. (En aquest punt, *l'Informe per a una acadèmia*, de Franz Kafka, és un text molt perspicaç.) I és que el mico, donat el cas, podria ser que no solament parlés, sinó que també enraonés, que fos enraonat. Per què dic, però, totes aquestes coses? Per indicar el següent:

1. El parlar humà no consisteix només a emetre expressions significatives.

2. Un parlar és humà quan té una manera humana de parlar, és a dir, quan és només una part d'una manera de viure.

3. En aquest sentit, encara que parlar sigui una característica humana de manera que un ésser que no *pugui* parlar —no per incapacitat física sinó per incapacitat lògica— no és un ésser humà, tanmateix l'ésser que pogués parlar, però no tingués cap altra característica humana, tampoc no seria humà. (En la majoria de cultures, els déus parlen, però no són humans.)

4. Per estalviar-nos la feina més aviat molesta i estúpida d'anar comprovant qui pot enraonar com nosaltres i qui no, els humans partim de la convicció que aquell que parla i alhora és *físicament* semblant a nosaltres i/o *es comporta* com nosaltres és un humà. Els altres

—els que no són semblants a nosaltres i/o no es comporten com nosaltres—, encara que parlin, no són considerats humans fins que no ens convencim del contrari. (El cas dels dibuixos animats de Walt Disney és ben interessant: es tracta d'animalons que es comporten com els humans i parlen com els humans. Només conserven alguns trets dels animals que originàriament eren. I, en canvi, nosaltres no els considerem pas humans, senzillament perquè són éssers de ficció. Ens emocionem, de vegades, i de vegades ens fan riure. Tal com els infants s'emocionen amb les nines. Si algun dia hi hagués animals pel carrer com els de Walt Disney, aquell dia ens hauríem de plantejar seriosament l'estatus que estem disposats a atribuir-los.)

I ara, per tancar el cercle, tornem a Descartes. Descartes deia que, encara que els animals parlessin, no serien persones perquè no tindrien ànima. I jo ara he dit que, encara que els animals, plantes i màquines parlessin, no serien persones perquè no parlarien com parlen les persones, és a dir, perquè no es *comportarien* com ens comportem nosaltres. Tal com he afirmat abans, el que dic aquí s'assembla i no s'assembla al que deia Descartes. S'hi assembla perquè ni ell ni jo no acceptem que el parlar sigui definitiu per adquirir l'estatus de persona. No s'hi assembla perquè ell pensa que tot depèn de l'ànima (és a dir, acceptaria que un animal o una planta són humans si Déu li digués que els acaba d'infondre una ànima), mentre que jo defenso que tot depèn de com es parla, és a dir, de quina manera de viure tenen els que parlen. Perquè només sabent com viuen sabrem què diuen, només així sabrem què volen dir i, per tant, només així sabrem si simplement emeten sons o bé si fan amb el parlar allò que en fem nosaltres.

(Parèntesi. Si ara algú em diu «Però aquest comportar-se com un humà només és possible per a aquells que tenen ànima», jo, segons com, no hi objectaré res. Si el que vol dir és que, per a ell, els humans són els que tenen ànima —és a dir, que, per a ell, «ser humà» significa el mateix que «tenir ànima»—, estarem davant una creença filosòfico-religiosa absolutament respectable. Si el que vol dir, en canvi, és que existeix una entitat anomenada «ànima» que és la que *causa* el nostre comportament humà, llavors estarem davant una hipòtesi pseudocientífica d'impossible demostració i, doncs, absolutament innecessà-

ria. A més, quan es parla de l'ànima dels vivents, potser s'han de fer consideracions semblants a les d'Aristòtil i distingir entre tipus d'ànimes per als diferents vivents. Això aquí no és el meu tema i em portaria massa lluny. Tanco el parèntesi.)

I tot això ha vingut de l'«enraono» inicial. Ara potser es veu més bé que «enraonar» no és només parlar, sinó parlar d'una certa manera, amb arguments, en contextos, amb espai vital. Ara gairebé podríem retocar l'«Enraono, doncs sóc», i dir també «La meva manera d'enraonar és la meva manera de ser». I amb això no estic fent ni sociologia cultural —«enraono tal com sóc», aplicat a les diverses classes socials— ni tampoc psicologia moral —«sóc tal com enraono», que vindria a dir-nos que sóc sincer. No estic fent res d'això, sinó que estic fent una observació ontològica: estic dient que el tipus «ésser humà» ve donat per «la manera d'enraonar humana», que no és una mera manera de parlar, sinó que és una manera de viure amb el llenguatge i en el llenguatge. (El llenguatge com a mitjà o com a medi.)

Amb això he intentat de fer una petita reflexió sobre conceptes, sobre el sentit del que fem i diem, sobre el sentit i el valor dels silencis, de les contradiccions, de les conseqüències. Per això, en donar tanta importància al llenguatge, en donem *al llenguatge en acció*, a les situacions de vida en què usem el llenguatge. Les nostres distincions lingüístiques són sempre distincions de significat, però això vol dir distincions d'ús i, doncs, distincions de context, de situació, de relació.

En fer aquestes distincions, no volem ni canviar ni, encara menys, reformar el llenguatge. El que volem és entendre'l. I, en entendre'l, el que volem és entendre'ns. Perquè no és veritat que nosaltres *ja ens entenem* i que l'únic problema que tenim és que de vegades ens entortoliguem amb el llenguatge o no sabem usar el llenguatge correctament. Què vol dir «ja ens entenem», si no entenem el que diem i si, al costat nostre, tampoc ningú no ho entén? No fem veure que «en el nostre interior» tot és clar i diàfan, i que els problemes de comprensió només són problemes exteriors, de comunicació, d'expressió.

La separació estricta, radical, dualista, entre *interior* i *exterior* és enormement perillosa. Si nosaltres ens parlem un llenguatge interiorment, l'hem d'entendre. I ha de ser un llenguatge comprensible. Si nosaltres l'entendem, però, és que el pot entendre qualsevol altra persona. I,

en aquest sentit, no pot ser un llenguatge purament interior, purament privat. (I si algú diu que nosaltres no ens parlem interiorment amb llenguatge, sinó que només experimentem sensacions i emocions no lingüístiques o supralingüístiques, llavors ens hem de preguntar com sabem que les entenem bé aquelles sensacions, com sabem que les interpretem bé? Perquè, de fet, n'acabem parlant, les acabem interpretant. I tota interpretació humana és sempre finalment lingüística.)

Així com la distinció entre persona i màquina (o animal) no era una distinció només de parlar o no, sinó una distinció de context, de forma de vida, així també la distinció entre interior i exterior en els humans no pot ser una distinció només entre *amagat* i *públic*, perquè podem amagar moltes coses en públic i, en canvi, ens poden descobrir moltes coses que voldríem mantenir amagades. El problema torna a ser de context, d'espai vital. I el context i l'espai vital tant del nostre interior com del nostre exterior sempre són el mateix: la persona vista en el seu conjunt, que participa en formes de vida amb altres persones.

Certament, no existeix l'interior sense l'exterior, ni l'exterior sense l'interior. Voler-los separar —com fa Descartes amb les seves substàncies— o fins i tot voler-los enfrontar —com fa Freud amb la seva teoria psíquica— no ajuda a entendre res. Amb això no vull pas dir que interior i exterior siguin com *dues* cares de la mateixa moneda. No, no vull dir ni això. I és que no són *dues cares* —per dir-ho així, amb fesomia pròpia— sinó que són maneres d'accentuar i d'interpretar l'experiència humana, que és global, única i indivisible.

Els que volen subratllar la importància de la vida interior segregant-la de la vida exterior i convertint-la en un reducte inexpugnable, aquests acaben, paradoxalment, arruïnant la vida interior, convertint-la en una entelèquia sense realitat objectiva. I és que el nostre món interior tot sol és pura entelèquia incomprendible. Això que anomenem «món interior» només esdevé real, objectiu, quan és vist com a món interior *d'una* persona, com a món interior *d'algú*. I llavors es descobreix que el que és realment important com a clau per a la seva interpretació és l'experiència global de la persona, la vida de la persona, no la mera sublimació del seu reducte interior.

Certament, també és en el llenguatge de cada persona que els altres i ella mateixa descobreixen els seus sentiments, emocions, passi-

ons. El món interior es veu en allò que els humans diem, fem, vivim. Les nostres accions i el nostre llenguatge no són només una passarel·la cap a una realitat més profunda i més oculta; les nostres accions i el nostre llenguatge són l'expressió d'allò que som, és a dir, també dels nostres pensaments, desigs i angoixes.

La nostra vida ho posa tot a la vista: perquè també posa a la vista allò que volem amagar; vull dir que es veu que ho volem amagar. I és que, en la nostra vida, no hi ha res essencialment amagat. Allò que estigués essencialment amagat seria incognoscible, fins i tot per a nosaltres mateixos. I allò que és essencialment incognoscible és absolutament irrellevant. (Per això no hi pot haver un llenguatge absolutament privat.)

Pot estranyar encara a algú que també nosaltres donem molta importància a la nostra llengua? Per què no ho hauríem de fer? No ho fem pas, doncs, perquè sí: li donem importància, d'una banda, perquè volem ser normals, volem ser ciutadans normals d'un país normal, i a qualsevol país del món es dóna molta importància a la llengua del país. D'altra banda, donem importància a la llengua per una raó encara més profunda: perquè sabem —i ho sap tothom que sap alguna cosa— que els humans ens caracteritzem i definim —respecte a tots els altres éssers de l'univers— perquè tenim llenguatge, perquè tenim el llenguatge, els llenguatges, que tenim. Quan sovint es diu que els humans som racionals o treballadors o creatius o juganers, hauríem de dir: som totes aquestes coses —i altres— *perquè* som éssers amb llenguatge, precisament per això, *gràcies* a disposar de llenguatge. Al capdavant, és en el llenguatge on viuen els nostres pensaments, els sentiments, els desigs i les sensacions. El llenguatge és molt més important del que pensen els que tenen poca consciència lingüística: el llenguatge fa possibles les experiències humanes i l'espai de cada llengua és l'espai d'humanitat dels qui la parlen. Per això serem més rics, més humans, més desenvolupats si cultivem la llengua i l'estimem. N'estic ben convençut: l'educació fonamental d'un poble és l'educació de la llengua.

Reivindiquen la llengua els que no són ni conformistes ni derrotistes, els que no es volen deixar vèncer ni es volen sentir vençuts, els que volen, abans que res, defensar la seva dignitat —que és una altra

manera de dir que defensen la seva identitat. Certament, reivindicar la llengua és reivindicar la mirada, reivindicar la personalitat, reivindicar la presència, la normalitat, la dignitat. Hi ha pobles que no han de fer cap esforç per reivindicar res, perquè les seves lleis i les lleis dels altres —els poders internacionals— estan a favor seu. També hi ha pobles, però, que ho hem de reivindicar tot, encara que siguem iguals en dignitat i mèrits a qualsevol altre poble de la terra. (Permeteu-me que faci un parèntesi per a una expansió personal: ser català és molt cansat, perquè ens toca reivindicar les coses més trivials, les més naturals —com ara l'ús normalitzat de la pròpia llengua—, aquelles coses que en cap altre país del món ni s'han de reivindicar ni obliguen ningú a gastar-hi esforços i energies. És cansat, però nosaltres ens hem de fer els incansables, no podem defallir. Senzillament, perquè la defallença, en aquest cas, és la mort. Fi del parèntesi.)

De fet, l'única cosa que reclamem per a la llengua catalana és normalitat, és tracte igualitari amb les altres llengües del món, amb qualsevol altra llengua. És clar que la nostra llengua no és la *millor* del món; seria ridícul dir una bestiesa d'aquest nivell. Cap llengua no és *millor* que cap altra. Totes són igualment bones, totes són igualment dignes de respecte. La nostra, però, és la nostra. No crec que, arribats a aquest nivell de defensa, hi pugui haver cap dificultat o hi hagi gaire res més a dir. Si seria completament ridícul dir que la nostra llengua és la millor del món, també seria absolutament neci no voler-la defensar en primer lloc, no tenir-la com a primera llengua o fer veure que la llengua que s'ha mamat o que s'ha adoptat com a llengua quotidiana és com qualsevol altra. Que respectem i estimem totes les llengües no exclou, sinó al contrari, que sapiguem quina és la de casa. I amb la de casa hi tenim la primera obligació. Si no protegim i defensem la de casa, podrem dir de debò que defensem la llengua, les llengües?

Quan de vegades diem —amb tota la raó del món— que no volem ser súbdits sinó que volem ser ciutadans, hem de portar aquesta afirmació, en primer lloc, a l'àmbit de la llengua. El ciutadà no és solament aquell que diu el que vol, amb llibertat i amb sentit crític, sinó que és aquell que ho pot dir i ho vol dir en la seva pròpia llengua, és aquell que només adopta altres llengües per a determinades ocasions i usos, però que en la seva vida normal, quotidiana, fa servir la seva

llengua, tal com fa servir el seu criteri, el seu raonament, la seva opinió, i no els dels altres. La submissió lingüística és una de les pitjors submissions, perquè sotmet —ho acabem de veure— l'expressió dels sentiments, de les emocions, de la visió que es té de la vida. Ser ciutadà vol dir —i adaptaré paraules del filòsof Kant— sortir de la minoria d'edat en què autoculpsablement ens trobem. El ciutadà no és només el que reivindica coses sinó sobretot el que es reivindica a si mateix, el que va amb el cap alt, el que pensa pel seu compte, el que sap què vol, el que diu el que pensa, i el que ho diu en la seva llengua, sense complexos i sense prepotència. En una democràcia, ser ciutadà és ser normal, per definició. Això és el que el PEN Internacional, a través del seu Comitè de Traducció i Drets Lingüístics, que m'honoro actualment de presidir, va formular i aprovar oficialment el 2011 en el brevíssim però molt eficaç document conegut internacionalment com a *Manifest de Girona* i ara ja traduït a més de setanta llengües. Per reforçar les idees expressades allà, també ens comprometem a demanar a Nacions Unides que afirmi que el dret a l'ús de la llengua pròpia és un dels drets humans fonamentals.

Certament, la justícia, la democràcia, la dignitat ens porten a reivindicar amb contundència, sense dissimulacions, sense tebiesa, la llengua dels nostres pares i avis, la llengua que també volem que sigui la dels nostres fills i néts. Això, és clar, no depèn només de nosaltres, sinó també dels altres, però no només dels altres sinó també de nosaltres. Exigim-nos-ho i exigim-ho. No podem pensar que el nostre simple esforç i el nostre voluntarisme ja resoldran la feblesa en l'ús social de l'idioma. Hi ha d'haver regulacions, preceptes, normes que forcin l'ús de la llengua catalana, tal com hi ha normes, costums i campanyes de prestigi que forcen l'ús de l'anglès o del castellà.

Fa unes quantes setmanes, estava conversant amb un senyor sobre l'ús de la llengua a Catalunya, i ell em va dir: «Pero usted tiene que respetar mi libertad de usar el castellano». De sobte, se'm va acudir de preguntar-li: «Perdone, ¿cuántas lenguas habla usted?». «Una: el castellano», va contestar. I jo li vaig dir: «Entonces usted no tiene *libertad* ninguna de usarlo. Usted está obligado a ello, como no quiera estarse siempre callado. Yo tengo la suerte de hablar seis idiomas; yo puedo invocar la libertad lingüística, usted, no».

L'anècdota em servirà ara per introduir aquesta reflexió sobre la llibertat lingüística, perquè un dels arguments clau que es fa servir a l'hora de defensar l'ús del castellà a Catalunya és l'argument del respecte a la llibertat individual. Per deixar més clarament exposat el fil de les meves idees, numeraré, per ordre, les afirmacions. Em permetré, a més, començar un xic lluny.

1. Sovint es parla de *llibertat* en abstracte. *Els grans mots*, però —recordem Espriu—, serveixen de poc; i la llibertat sempre s'ha de considerar en concret. Entre els humans, la llibertat no és mai incondicional, sempre és llibertat condicionada.

2. En democràcia, el dret legitima el poder, però el dret no és encara llibertat concreta; només ho és el poder. Veig que totes les declaracions i constitucions parlen dels «drets» dels ciutadans. No sé de cap que parli del «poder» que realment tenen, i poden exercir, els ciutadans.

3. El dret a la llibertat d'expressió és un dret bàsic que considerem inalienable, però que no va lligat a una llengua o a una altra, sinó a totes o, si es vol, a cap. És justament l'adquisició i possessió del llenguatge allò que articula bàsicament la nostra concepció de la llibertat d'expressió.

4. L'ús d'una llengua concreta no és una qüestió de dret bàsic (natural, com qui diu), sinó de dret consuetudinari i/o legal i és, doncs, una qüestió de poder, una qüestió estrictament cultural, sociològica i política, que només algunes vegades està connectada amb un acte de llibertat individual. I això vol dir que, si puc triar la llengua d'ús, és que puc controlar l'entorn d'ús de la llengua. Perquè, tal com hem vist fa un moment, no estem davant un problema de llibertat abstracta sinó de poder concret. O dit d'una altra manera: la llibertat s'exerceix sempre com a poder concret i, per poder-la exercir, hi ha d'haver les condicions de poder que ho facin possible.

5. Les condicions de poder per a l'exercici de la llibertat lingüística no poden ser mai condicions individuals. Sempre són condicions socials. L'anomenada *llibertat lingüística individual* sempre és només un símptoma de les condicions de llibertat cultural, social, política que s'estan vivint. És a dir, el problema de la llibertat lingüística no és

estrictament individual sinó que és de decisió individual en un entorn social favorable. Que l'entorn social sigui favorable és un problema cultural —domini de més d'una llengua: a Catalunya domini universal del català, tal com es domina universalment el castellà—; però el problema cultural és, alhora, un problema social —de tolerància d'opcions no majoritàries o amb menys poder, d'opcions que podem anomenar «inconformades» o «inconformistes»—, i és també un problema polític, que només es pot resoldre reconeixent la peculiaritat lingüística del país en què es viu i fent, doncs, que els espais públics que per si mateixos imposen la llengua —com ara cinemes, jutjats o estadis— es regulin normalment a través de la llengua que és, legalment, la pròpia de Catalunya, i salvant sempre l'opció inconformista individual.

Això em porta també a una breu reflexió sobre l'estatut de les llengües catalana i castellana en la futura Catalunya independent. És evident que no hem d'espantar ningú, però també ho és que convé que siguem clars, tot i que serà la futura Constitució catalana la que acabarà de formular bé les coses.

La llengua va lligada a un territori. Per tant, el que s'hauria de dir és simplement: «La llengua de Catalunya és el català», fugint d'explicacions d'«oficialitat» o «cooficialitat» que creen embolics considerables i que sempre són perjudicials per a Catalunya. No hi ha cap país que tingui cooficialitat simultània d'idiomes. Suïssa i Bèlgica, per exemple, tenen la llengua territorialitzada, que és el que la sociolingüística aconsella. A l'afirmació «La llengua de Catalunya és el català», jo hi afegiria encara una cosa: «Les altres llengües —sobretot les més parlades, com el castellà— seran objecte de respecte i protecció» (que és el que també diu l'art. 3.3 de la Constitució espanyola per a les altres llengües de l'Estat i que, per tant, no hauria de molestar gens ni mica als espanyols si nosaltres ho acabem aplicant també al castellà, cosa que no s'ha fet fins ara amb el català).

En general, em temo que fem servir excessivament la paraula «dret». A la nostra vida, hi ha moltíssimes més coses que els drets, i sovint molt més importants que ells. Però el que és absolutament bàsic de tenir en compte és que sempre es pot renunciar a un dret. Per tant, és cert que parlar català ha de ser un dret individual, però també ho és

que aquest dret pot ser renunciat i, com a rematada, ho podria ser per part de tota la ciutadania, de manera que a la Catalunya independent ningú no parlés català. Amb això vull dir que no en tenim prou, de cap manera, de parlar dels drets individuals respecte a la llengua, sinó que hem de prendre opcions respecte a quin paper, quin estatus ha de tenir la llengua del territori per a tots els ciutadans. Al capdavant, això és el que fan a tots els països del món quan proclamen (i imposen) quina és la llengua territorial (oficial) del país.

I és que tots saben que han de protegir i promocionar la llengua i que, per tant, han de dir el seu nom, i tots els noms, sense cap por. Això és el que també hem de fer nosaltres.